

Piekielko-Zemanek, Alicja

Sesja jubileuszowa 200-lecia Krakowskiego Ogrodu Botanicznego

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 29/1, 240-242

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wykluczając np. zagadnienia stylu i kompozycji mów i kazań. W odniesieniu do edycji źródłowych doktorantka mogłaby ewentualnie wydać komentarze do retoryki Arystotelesa. W odniesieniu do prac materiałowych mogłaby zająć się np. problemem funkcji retoryki jako swego rodzaju dobra kulturalnego w inspirowaniu nowości w życiu uniwersyteckim (aktywizacja zainteresowań historycznych i wprowadzenie historii do nauczania uniwersyteckiego w ramach retoryki) oraz problemem użytku, jaki czyniono z zasad retoryki w życiu publicznym (kazania, oracje uniwersyteckie, tok i przedmiot argumentacji w mowach prawniczych). Prof. J. Miąso wyraził swój pogląd na przyszły kształt pracy z punktu widzenia zainteresowań historyka oświaty oraz postawił pytanie, jaka koncepcja retoryki przeważała w Akademii Krakowskiej w XIV w. — czy grecka (Arystotelesa), czy też rzymska (Cycero, Kwintylijan). Prof. I. Stasiewicz-Jasiukowa zwróciła uwagę doktorantki na wieloznaczność terminu retoryka oraz sugerowała, by mgr A. Nawarecka zajęła się edycją źródeł i ukierunkowała swą pracę pod kątem potrzeb historii nauki, ograniczając chronologicznie i tematycznie zakres rozprawy, pogłębiając natomiast kontekst i komparatystyczne relacje przedmiotów badań. Dr J. Lichański podjął kwestię istnienia różnych faz w nauczaniu retoryki w Krakowie w XV i XVI w. oraz zwrócił uwagę, by doktorantka trzymała się w swej pracy nie współczesnych, lecz XV-wiecznych definicji retoryki.

Jan Kozłowski
(Warszawa)

Z KRAJU
SESJA JUBILEUSZOWA 200-LECIA KRAKOWSKIEGO
OGRODU BOTANICZNEGO

W dniach 26—28 maja 1983 r. odbyły się w Krakowie uroczystości jubileuszowe związane z 200-leciem Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, połączone z sesją naukową: *Rola ogrodów botanicznych w historii badań naukowych i popularyzacji wiedzy botanicznej*. W trzydniowej sesji zorganizowanej przez Ogród Botaniczny UJ, wzięło udział około 100 osób z całej Polski.

Pierwszy, uroczysty dzień sesji rozpoczął się w auli Collegium Novum przemówieniem Rektora — prof. dra Andrzeja Klopfa, który podkreślił długotrwałe tradycje krakowskiego Ogrodu w prowadzeniu badań naukowych oraz działalności dydaktycznej i popularyzatorskiej. W referacie — poświęconym historii Ogrodu — autorka niniejszej notatki przypomniała, że ten najstarszy z istniejących w Polsce ogrodów botanicznych jest jedynym ośrodkiem rozwoju polskiej botaniki, który zachował nieprzerwaną ciągłość działalności od końca XVIII w. do dzisiejszego dnia. W ciągu długich lat swego istnienia był miejscem pracy naukowej uczonych tej miary co Emil Godlewski senior, Marian Raciborski, Antoni Rehman, Józef Rostafiński, Władysław Szafer oraz służył do nauki botaniki kilku pokoleniom krakowskich przyrodników. Stan aktualny oraz perspektywy rozwojowe tej starej placówki naukowej przedstawił dr Bogdan Zemanek (Kraków).

W godzinach popołudniowych odbyło się otwarcie Muzeum Historii Botaniki przy Ogrodzie Botanicznym. Muzeum — urządzone w starych, XVII-wiecznych pomieszczeniach dawnego Obserwatorium Astronomicznego — ukazuje dwustuletnią historią Ogrodu poprzez zachowane dokumenty i ryciny oraz zbiory z wypraw naukowych polskich botaników: Józefa Warszewicza, Mariana Raciborskiego, Jana Kornasia oraz współczesnych wypraw tropikalnych i polarnych. Warto podkreślić, że niewielka wystawa, urządzone w sześciu pomieszczeniach ekspozy-

cyjnych obejmuje zaledwie część zbiorów muzealnych Ogródu Botanicznego, gromadzonych od początku jego istnienia i liczących obecnie ok. 5 tys. okazów. Powstałe przy Muzeum archiwum botaniki krakowskiej ma za zadanie gromadzenie materiałów źródłowych oraz prowadzenie badań nad historią polskiej botaniki, które zostały objęte programem badawczym Instytutu Botaniki UJ.

Po obejrzeniu Muzeum, zebrani zwiedzili Ogród Botaniczny oraz zorganizowaną w egzotycznym wnętrzu szklarni okolicznościową wystawę *Polskie ogrody botaniczne — stan obecny, osiągnięcia, kolekcje*. W godzinach wieczornych następnego dnia odbyło się spotkanie towarzyskie uczestników sesji, urządzone w dziewiętnastowiecznej scenerii Domu Pracy Twórczej Uniwersytetu Jagiellońskiego, mieszczącym się w dawnym dworcu rodziny Konopków w Modlnicy pod Krakowem. Piękny, rozległy park dworski jest obecnie filią Ogródu Botanicznego.

Dalszy ciąg sesji odbywał się w sali wykładowej Instytutu Botaniki, funkcjonującej przy Ogródku Botanicznym od 1852 r. Wśród wygłoszonych 13 referatów można było wyróżnić dwie grupy tematyczne: problemy współczesnych ogrodów botanicznych (3 referaty) oraz — przeważająca grupa zagadnień (10 referatów) związanych z historią polskich ogrodów botanicznych. W referacie wprowadzającym: *Rola ogrodów botanicznych w historii badań naukowych* dr B. Zemanek (Kraków) przypomniał, że pierwszy w historii ogród botaniczny założony został przez Arystotelesa przy ateńskim Liceum; tutaj prowadził swoje pionierskie obserwacje naukowe „ojciec botaniki” Teofrast z Erezu (370—285 p.n.e.). Dopiero jednak klimat intelektualny epoki Odrodzenia stworzył sprzyjający grunt do powstawania na szeroką skalę nowożytnych ogrodów botanicznych przy katedrach uniwersyteckich w Padwie i Pizie (1543—1545), Florencji (1550), Bolonii (1567) oraz w wielu innych miastach europejskich.

Najstarsze ogrody botaniczne na ziemiach polskich były własnością prywatną. Jak wynika z referatu dr Danuy Nespiak (Wrocław), powstały one we Wrocławiu, założone przez mieszczanina Jana Woyssela (połowa XVI w.) oraz przez absolwenta Uniwersytetu Padewskiego, lekarza i humanistę, Wawrzyńca Scholtza (w 1587 r.). Zachowane katalogi roślin świadczą, że dorównywały one poziomem ówczesnym europejskim ogrodom oraz odegrały pewną rolę w rozpowszechnianiu uprawy obcych gatunków roślin ozdobnych i użytkowych. Dr Zofia Schwarz (Gdańsk) przedstawiła wyniki swoich interesujących studiów nad prywatnymi ogrodami botanicznymi, istniejącymi w Gdańsku w XVII i XVIII w. W ogrodach tych nie tylko uprawiano bogate kolekcje roślin z całego świata, ale również prowadzono badania naukowe. Kupiec gdański Jakub Breyne, autor dzieła *Exoticarum plantarum centuria prima* (1678) prowadził w swoim prywatnym ogrodzie botanicznym próby aklimatyzacji roślin afrykańskich, azjatyckich i amerykańskich, a także prznosił tutaj rośliny z okolicy Gdańska w celu zbadania ich reakcji na zmianę warunków siedliska. Doświadczenia nad aklimatyzacją roślin tropikalnych prowadzili również w swych ogrodach w XVIII w. inni gdańscy przyrodnicy: Jan Filip Breyne, Jakub Teodor Klein i Jan Gotfryd Reyger.

Referat doc. dr Aliny Doroszewskiej (Warszawa) dotyczył dwóch królewskich ogrodów botanicznych istniejących w XVII w. w Warszawie — przy Pałacu Kazimierzowskim oraz w Ujazdowie. W pracy *Viridaria varia regia, academica et publica ...* (1653) Szymon Paulli wymienia je wśród czołowych ogrodów europejskich, na trzecim miejscu po Kopenhadze i Paryżu. Zachowane opisy i katalogi ogrodów świadczą, iż odznaczały się one dużym bogactwem kolekcji roślinnych (685 gatunków) i przyczyniły się do rozpowszechnienia w Polsce wielu roślin obcego pochodzenia, w szczególności jarzyn, ziół leczniczych oraz roślin ozdobnych.

Należy żałować, że żaden z tych świetnych ogrodów botanicznych nie przetrwał do dnia dzisiejszego; wszystkie one upadły stosunkowo szybko po śmierci

ich założycieli i mecenasów. Znacznie większą trwałość wykazały ogrody związane z nauką instytucjonalną, jakie powstały pod koniec XVIII i na początku XIX w. przy katedrach uniwersyteckich. Należy do nich powstały w 1782 r. z inicjatywy Komisji Edukacji Narodowej wileński Ogród Botaniczny oraz założony o rok później Ogród krakowski.

Jak wykazują niezwykle cenne studia mgr Wandy Grębeckiej (Warszawa), przedstawione w obszernym referacie, przy wileńskim Ogródzie Botanicznym powstała na przełomie XVIII i XIX w. pierwsza polska szkoła botaniczna. Problematyka tej szkoły — której twórcą był wybitny francuski botanik J. E. Gilibert, a kontynuatorami znakomici polscy przyrodnicy, m. in. S. B. Jundziłł i J. F. Wolfgang — obejmowała szeroko zakrojone prace nad florą i rozmieszczeniem roślin północnych regionów Polski. Jeśli dodać do tego projekty prac nad mapą florystyczną — można stwierdzić, że był to jeden z nowocześniejszych botanicznych programów badawczych w ówczesnej Europie. Dzieje warszawskiego i wrocławskiego Ogródu Botanicznego przedstawili doc. dr Tomasz Majewski (Warszawa) oraz prof. dr Krystyna Kukułczanka (Wrocław). Pierwszy z tych ogrodów powstał w 1811 r. przy Uniwersytecie Warszawskim i mimo swej dramatycznej historii, spowodowanej represjami zaborców po kolejnych powstaniach, odegrał dużą rolę w historii polskiej botaniki. Drugi z nich, zasłużony w momencie powstania Uniwersytetu Wrocławskiego (1811), aż do 1945 r. związany był z historią nauki niemieckiej. W XIX w. rozwinął się w jeden z wybitniejszych ośrodków botaniki europejskiej, w którym pracowali znani w dziejach botaniki uczeni: H. R. Goepfert, A. Engler i F. A. Pax. Do historii krakowskiego Ogródu nawiązywał referat dra Zbigniewa Mirka (Kraków); *Nazwy roślin utworzone na cześć botaników krakowskiego Ogródu Botanicznego*. Jak stwierdził referujący, istnieje aż 18 nazw rodzajowych oraz 227 epitetów gatunkowych i wewnątrzgatunkowych poświęconych botanikom krakowskiego Ogródu. Świadczy to pośrednio o roli, jaką Ogród ten odegrał w historii nauki.

Obok ogrodów botanicznych przedstawiony został na sesji długoletni dorobek naukowy najślawniejszych polskich arboretów: — Arboretum Kórnickiego (prof. dr W. Bugała — Kórnik) oraz Arboretum Rogowskiego (dr J. Tumiłowicz-Rogów). Referat prof. dra Aleksandra Łukasiewicza (Poznań) ukazał nowe zadania, jakie stanęły przed współczesnymi ogrodami botanicznymi w obliczu zagrożenia flory świata przez postępującą industrializację. Obok tradycyjnych celów naukowych i dydaktycznych, głównym zadaniem tych placówek naukowych staje się obecnie ratowanie gatunków ginących i zagrożonych, poprzez gromadzenie kolekcji tych roślin oraz opracowywanie metod ich uprawy i restytucji w warunkach naturalnych. Problematyce współczesnych ogrodów botanicznych poświęcone były też dwa inne referaty: doc. dra Adama Zająca (Kraków) — *Zależność między uprawą gruntową taksonów w ogrodach botanicznych a ich ogólnym rozmieszczeniem* oraz dr Anny Dziedzickiej (Kraków) — *Czerwce szklarniowe krakowskiego Ogródu Botanicznego*.

Reasumując możemy stwierdzić, że zaprezentowane referaty dały wyczerpujący przegląd historii naszych najstarszych ogrodów botanicznych i ich roli w rozwoju badań nad roślinami. Przygotowywane do druku materiały — pokłosie jubileuszowej sesji — będą pierwszą próbą syntezy dziejów polskich ogrodów botanicznych.

Alicja Piekietko-Zemanek
(Kraków)